

Spatial analysis of the explanatory components of urban development in a socio-spatial dialectic: the right to the city from theory to practice the case study of Bandar Abbas city

Mohammad Ebrahimi ^a✉, Ali Alavi ^b, Abolfazl Meshkini ^c, Hossein Sadri ^d

^a . (Corresponding Author) *Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University Tarbiat Modares, Tehran, Iran*

Email: ebrahimi178@yahoo.com

^b . *Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University Tarbiat Modares, Tehran, Iran*

Email: a.alavi@modares.ac.ir

^c . *Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, University Tarbiat Modares, Tehran, Iran*

Email: meshkini@modares.ac.ir

^d . *Department of Architecture and Urban Design, Girne American University, Cyprus*

Email: ad5518@coventry.ac.uk

ARTICLE INFO

Keywords:

*Urban development
Bandar Abbas
right to the city
production of space.*

Article History:

Received:

29 May 2023

Received in revised form:

26 August 2023

Accepted:

29 September 2023

Available online:

2 November 2023

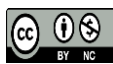
pp. 47-65

ABSTRACT

The right to the city in urban development goes beyond the physical form and, at the same time, has a mental and social meaning, which has been popularized in planning theory and urban studies after its proposal by Lefebvre. This theory focuses on the residents and the distinctive features of the space and believes that the right to the city can only be formulated as the right to the evolved and renewed urban life. Based on descriptive-explanatory purpose, this research seeks to spatially analyze the components of right to the city in Bandar Abbas. Therefore, after collecting 77 subjective and objective measures around the research components, the multi-criteria decision-making technique of COPRAS has been exploited to integrate the data in the ArcMap Tools. The findings show that in the current state of urban development in Bandar Abbas, the right to the city in all its aspects, the right to ownership, the right to participation and the right to difference for the residents have been weakened and ignored. A share of up to 20.7% of the city space, which is mainly directed to the wealthy neighborhoods and parts of the central areas of the city, as well as parts of new developments, the right to the city has been more manifested, and in about 19.8% of the city spaces. Mainly applicable to informal settlements and slums of the city, this right has been undermined and ignored.

Citation: Ebrahimi, M., Alavi, A., Meshkini, A., & Sadri, H. (2023). Spatial analysis of the explanatory components of urban development in a socio-spatial dialectic: the right to the city from theory to practice the case study of Bandar Abbas city. *Geographical planning of space quarterly journal*, 13 (3), 47-65.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2023.359631.3575>

© The Author(s)

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Publisher: Golestan University Press

Extended Abstract

Introduction

The right to the city as a physical, mental and social concept seeks a fundamental change in dealing with urban planning and development issues, which has been popularized in planning theory and urban studies after its proposal by Lefebvre. This theory focuses on the residents and the distinctive features of the space and believes that the right to the city can only be formulated as the right to the evolved and renewed urban life. In other words, this theory is a call for the priority of the consumption value of the city against its exchange value, which can only be pursued through the analysis of urban issues in the framework of the "city space" metaphor in the right to the city. It is a fundamental change in the city to create opportunities and space for citizens to meet and achieve their needs.

Methodology

From a descriptive-explanatory purpose, this research seeks to spatially analyze the explanatory components of urban development in Bandar Abbas from the perspective of the right to the city. In this research, by collecting 77 subjective and objective measures, the COPRAS multi-criteria decision-making technique has been used to integrate data in the ArcMap environment. Citizens are the source of mental data, official documents and maps are the objective data, and experts are the relative weight of the criteria. It should be mentioned that to guarantee the validity of the content based on the guidance of supervisors and advisors, the collective opinion of university experts and the use of similar studies were exerted. The reliability of the questionnaire was also tested by Cronbach's alpha method, and the value of the alpha coefficient (0.866) indicates the high reliability of the questionnaire.

Results and discussion

The findings show that in the current state of urban development in Bandar Abbas, the right to the city in all its aspects, including the right to possession, the right to participation, and the right to difference for

the residents, has been weakened and ignored. A review of the findings shows that the social function of the city's real estate and land, with a coefficient of 0.136, followed by environmental justice, with a coefficient of 0.131, has the greatest impact on the urban development of Bandar Abbas. On the other hand, socio-spatial justice in the process of taking over space, with a coefficient of 0.106, shows the lowest level of influence in the development of Bandar Abbas compared to other components of the right to the city. The results show that about 20% of the area of Bandar Abbas city is in a very unfavorable situation compared to the components of urban development based on the right to the city approach. These areas of the city are spaces where the residents' right to the city has been severely denied, and they are deprived of taking over the city space.

In this regard, the results show that 20.7% of the city's space, mainly focused on wealthy neighborhoods, parts of the city's central areas, and parts of Mehr's housing, has the right to a greater manifestation of the city. The city's space is more in line with its residents. As shown in the spatial distribution of the urban development components of Bandar Abbas based on the right to the city approach, the possession of space through the right to presence, the accessibility of residents to the opportunities and resources of the city, as well as the fair distribution of facilities and services play a decisive role in urban development. However, as the results show, it is the difference that gives meaning to the urban space, and therefore the space must provide the conditions for the city to play a role in meeting the needs of all city groups. The requirement of this role is the central position of the residents in making decisions about the city space, which is a unique way to realize the right to the city.

Conclusion

As Brenner states, the right to the city is a call to create "cities for people, not for profit." In this definition, urban development is more than a physical thing and has a mental and social dimension at the same time. In terms of the right to the

city, the right to possession, the right to participation, and the right to difference form the trinity of urban development and the guiding light of these three principles that determine the quality of a different city. Unfortunately, urban development in Bandar Abbas has weakened and denied residents' rights. The zoning resulting from the spatial analysis shows that about 19.8% of the city's spaces, which mainly correspond to informal settlements and poor neighborhoods, this right has been weakened and ignored. From the theoretical aspect of the right to the city, this event originates from the space as an economic and physical thing exchanged in the market, not a consumption thing formed by the citizens and in social interaction with the space.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل فضایی مؤلفه‌های تبیین‌کننده توسعه شهری در یک دیالکتیک اجتماعی-فضایی حق به شهر از نظریه تا عمل، مورد مطالعه: شهر بندرعباس

محمد ابراهیمی^۱ ✉، سید علی علوی^۲ , ابوالفضل مشکینی^۳ , حسین صدری^۴

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. Email: ebrahimi178@yahoo.com

۲- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. Email: a.alavi@modares.ac.ir

۳- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. Email: meshkini@modares.ac.ir

۴- گروه معماری و طراحی شهری، دانشگاه آمریکایی گیرنه، قیرس. Email: ad5518@coventry.ac.uk

چکیده

اطلاعات مقاله

واژگان کلیدی:

توسعه شهری،
بندرعباس،
حق به شهر،
تولید فضا.

حق به شهر در توسعه شهری فراتر از شکل فیزیکی و هم‌زمان دارای مفهوم ذهنی و اجتماعی است که پس از طرح آن توسط لفور در نظریه برنامه‌ریزی و مطالعات شهری رواج یافته است. این نظریه، ساکنان ویژگی‌های متمایز فضا را کانون توجه قرار داده و معتقد است حق به شهر را فقط می‌توان به‌عنوان حق تحول‌یافته و تجدید شده زندگی شهری فرمول‌بندی کرد. این تحقیق در یک هدف توصیفی-تبیینی به دنبال تحلیل فضایی مؤلفه‌های تبیین‌کننده توسعه در شهری بندرعباس از منظر حق به شهر است. در این تحقیق با گردآوری ۷۷ سنجه ذهنی و عینی، از تکنیک تصمیم‌گیری چندمعیاره کوپراس جهت تلفیق داده‌ها در محیط آرک مپ استفاده شده است. یافته‌های نشان می‌دهد در وضعیت فعلی توسعه شهری بندرعباس، حق به شهر در تمام جنبه‌های آن شامل: حق به تصاحب، حق به مشارکت و حق به تفاوت برای ساکنان تضعیف و نادیده انگاشته شده است. سهمی بالغ بر ۲۰٫۷ درصد از فضای شهر که عمدتاً معطوف به محلات ثروتمندنشین و بخش‌هایی از نواحی مرکزی شهر و همچنین بخش‌هایی از توسعه‌های جدید است، حق به شهر تجلی بیشتری یافته است و در حدود ۱۹٫۸ درصد از فضاهای شهر نیز که عمدتاً منطبق بر سکونتگاه‌های غیررسمی و محله‌های فقیرنشین شهر است، این حق تضعیف و نادیده انگاشته شده است.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۳/۰۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۶/۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۷/۰۷

تاریخ چاپ:

۱۴۰۲/۰۸/۱۱

صص. ۴۷-۶۵

استناد: ابراهیمی، محمد؛ علوی، سید علی؛ مشکینی، ابوالفضل و صدری، حسین. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی مؤلفه‌های تبیین‌کننده توسعه شهری در یک دیالکتیک اجتماعی-فضایی حق به شهر از نظریه تا عمل، مورد مطالعه: شهر بندرعباس. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۳ (۳)، ۴۷-۶۵.

 <http://doi.org/10.30488/GPS.2023.359631.3575>

مقدمه

بدون شک فواید و فرصت‌های شهرنشینی حیرت‌انگیز است (Priya et al, 2019:2) به طوری که علاوه بر امکان توسعه اقتصادی، نوآوری و فرصت‌های جدید و افزایش تعامل اجتماعی، مزایای عظیمی از جمله رفاه، اشتغال، آموزش، کاهش هزینه‌ها از قبیل خدمات عمومی مانند برق، آب و فاضلاب، مراقبت‌های بهداشتی، آموزش، مناطق تفریحی عمومی و خدمات ضروری را با خود به همراه دارد (Ochoa et al, 2018:1)؛ اما برای مردم زمان ما، شهر و توسعه شهری به همان اندازه که سرنوشت‌ساز است، می‌تواند به یک فاجعه تبدیل شود (Vitor, 1974:331). در روند رایج توسعه شهری این‌گونه فرض می‌شود که شهر بخشی از یک سازمان و دستگاه مطلوب اقتصادی است که در این نظام اقتصادی، افراد و تصمیم‌گیرندگان سعی دارند، فضاهای کالبدی شهر را با توجه به امتیازات اقتصادی تعیین کنند (شکویی، ۱۳۸۳: ۵۶). در این دیدگاه مسکن به‌عنوان محلی برای ذخیره و ایجاد سرمایه در نظر گرفته می‌شود که در تضاد کامل با یک فضای زندگی است (پیری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶). طی پنجاه سال اخیر نیز گاهی اوقات ایده‌های جدید مانند شهر اکولوژیک، نوشهر گرایی، رشد هوشمند و غیره راه خود را از دانشگاه گرفته تا پروژه‌های برنامه‌ریزی باز یافته‌اند، اما آنچه در بیشتر این طرح‌ها با پروژه‌های جامع عقلانی مدرنیسم قبلی مشترک است این است که اغلب آن‌ها به دنبال یافتن راه‌حل فیزیکی برای مشکلات پیچیده اجتماعی بوده‌اند (tayebi, 2012:1) اما به دلیل فقدان چارچوب محتوایی در برنامه‌ریزی و توسعه شهرها این مشکلات همچنان به قوت خود رشد و نمو می‌یابند (Abukhater, 2008:66).

در این میان‌ه‌نری لوفور با طرح اجتماعی فضای شهری از طریق پیوند میان روند تولید فضا (رویه) و محیط ساخته‌شده شهری (محتوای شهر) به دنبال تغییر در محتوا و شیوه‌های برنامه‌ریزی و سیاست‌های توسعه شهری متمایزی است. وی به دنبال نگرانی اساسی در برخوردی بنیادی با مشکلات شهری و روند فعلی توسعه شهرها به‌ویژه مفهوم عدالت اجتماعی در یک نگاه انتقادی، «حق به شهر» را در نظریه برنامه‌ریزی و مطالعات شهری به کار می‌برد (Dierwechter, 2017:20). ایده حق به شهر توسط برخی از جمله هاروی (۲۰۰۳، ۲۰۱۰)، سوگا (۱۹۹۹)، برنر (۲۰۰۹)، پورسل (۲۰۰۸)، مورالس وولف (۱۹۸۳) همراه با مورالز ولف) و میچل (۲۰۰۳) و ... مورد حمایت قرار گرفته است (Tighe et al, 2015: 655). طبق گفته هاروی رویکرد نظری حق به شهر را می‌توان شکل تکامل یافته‌ای از نظریه‌های شهری که توان شناسایی و حل مسائل پیچیده اجتماعی را دارند، درک کرد. پورسل (۲۰۰۸) بیان می‌کند مفهوم حق به شهر فراتر از فضای فیزیکی شهر است (He, 2015:675) و روشی عمیقاً فضایی و به‌طور خاص شهری را برای ترسیم برنامه‌ای که جنبش‌های دموکراتیک می‌توانند دنبال کنند، ارائه می‌دهد (fincher&iveson, 2011:238). به‌عبارت‌دیگر، حق به شهر فراخوانی برای اولویت ارزش مصرفی شهر در برابر ارزش مبادله آن و به گفته برنر (۲۰۰۹) ایجاد «شهرهایی برای مردم، نه برای سوداگری» است. (Aalbers & Gibb, 2014:208). در مجموع حق به شهر مجموعه‌ای از ابزارها برای ایجاد تغییرات اساسی در شهر است که فرصت‌ها و فضایی را برای شهروندان به‌منظور برطرف کردن و دستیابی به نیازهای خود ایجاد کند (He, 2015:674).

سرآغاز تحولات عمده در روند توسعه شهری بندرعباس همانند سایر نقاط شهری کشور به اصلاحات اراضی دهه ۴۰ باز می‌گردد. با آغاز موج دوم آن پس از انقلاب و به‌ویژه با وقوع جنگ تحمیلی و با افزایش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و به دنبال آن فعال شدن بخش ساختمان جمعیت بیشتری به‌منظور اشتغال جذب شهر می‌شود. طبق مطالعه مشاور تهیه طرح راهبردی-ساختاری، میزان مهاجرت شهر بندرعباس طی سال‌های ۷۵-۱۳۴۵، به‌گونه‌ای بود که تقریباً تمامی اراضی بایر درون بافت شهر که از دوره‌های قبل به‌جامانده، ساخته می‌شوند (مهندسیین مشاور شارمند، ۱۳۸۷). به عبارتی

حدود ۲۴ هزار نفر معادل ۴۵,۴ درصد از جمعیت شهری موجود در سال ۱۳۹۵ در این دوره تجربه شده است. این دگرگونی‌ها سبب می‌شود ماهیت فضای شهری که سال‌ها بر پایه هم‌جواری با دریا و متکی بر مازاد ناحیه‌ای شکل گرفته بود به واسطه سرمایه‌گذاری‌های دولتی ناشی از درآمدهای نفتی، به سرعت از فضای مصرفی به مبادله‌ای تبدیل شود و همچنان که دولت به دنبال اهداف اقتصادی و سیاسی خود است فضای شهر به‌عنوان کالا و بنگاه اقتصادی به مکانی جذاب برای سرمایه‌گذاری بدل می‌شود. هدف سرمایه در فضای جدید، ایجاد سود بیشتر است و فضا به‌عنوان یک کالا مانند ابزار تولید اقتصادی و فروش در بازار تولید و بازتولید می‌شود (منوچهری میاندوآب و رهنمایی، ۱۳۹۸: ۱۱۰). کالایی شدن فضا در بندرعباس که کل عناصر شهری برای به دست آوردن آن در تلاش هستند سبب می‌شود عمومی‌ترین فضای شهری یعنی بستر ساحل نیز به نفع چرخه دوم سرمایه (محیط مصنوع شهر) به تصرف ساخت‌وساز شهری درآید. اکنون شاهد هستیم مصرف فقط به کالای تولیدشده محدود نمی‌شود، بلکه مکان‌ها نیز می‌توانند مصرف شوند (مک لاران، ۱۳۹۰: ۱۱۴).

امروزه بسیاری از پارادوکس‌های فضایی، گواهی بر کیفیت و چگونگی توسعه شهر بندرعباس است. به طوری که فعالیت‌های بندری، پالایشگاهی، صنایع فولاد و آلومینیوم، هم‌جواری با مناطق ویژه و آزاد تجاری-اقتصادی و غیره که نقشی تعیین‌کننده در اشتغال و جذب مازاد سرمایه (با کارکرد غالب ملی) داشته در کنار دیگر جریان‌های فضایی از قبیل مهاجرت، شدت یافتن ضرب‌آهنگ تغییرات کالبدی شهرها و استقرار کاربری‌های ناسازگار در بافت شهر، ساختارهای فضایی-اجتماعی نابرابر و عدم دسترسی عادلانه به امکانات و خدمات شهری، عدم کارایی شبکه حمل‌ونقل عمومی، مشکل مسکن و مالکیت، شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی و ایجاد محلات فقیر، ازهم‌گسیختگی اجتماعی، آلودگی‌های زیست‌محیطی در ساحل و دریا به پدیده‌هایی هم‌زاد با توسعه شهری بدل شده‌اند که نتیجه آن به صورت توسعه شهری نامتعادل تجلی یافته است.

متأسفانه در کشور در پرتو برخورد کلیشه‌ای متأثر از مکتب پوزیتیویسم با شهر و نگرش فروکاست‌گرایانه به فضای شهری، مفهوم توسعه شهری مترادف با رشد فیزیکی شهر (پراکنده و متمرکز) انگاشته شده و با ارائه راه‌حل‌های کالبدی، نه تنها نتوانسته به درک درستی از فضای شهر و نتایج قابل‌قبولی در خلق فضای قابل سکونت و باکیفیت در شهرها ایجاد کند، بلکه به بازتولید ساختارهای نابرابر در شهرها نیز منجر شده است. بیشتر برنامه‌ریزان بر این عقیده هستند که متغیرهای کالبدی و محلی، تعیین‌کننده‌های کلیدی رفتار اجتماعی و اقتصادی و رفاه اجتماعی می‌باشند؛ بنابراین با مدیریت ساختار می‌توان بر مشکلات اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهرها فائق آمد یکی از مهم‌ترین مفروضات در این است که شهرها و مکان‌ها می‌توانند بدون هیچ مسئله‌ای مخاطب ابزار برنامه‌ریزی قرار بگیرند. در چنین حالتی فضا و زمان چیزی بیشتر از ظرف‌های بیرونی و بی‌طرفی که زندگی انسان در آن‌ها رخ می‌دهد نیستند. (انصاری و پرتوی، ۱۳۹۷: ۲۰۱). در صورتی که نکته اصلی درک شهر، به‌ویژه شهرهای بندری که عمدتاً به‌عنوان گره‌گاه حمل‌ونقل و کانون اقتصادی نگریسته می‌شوند، نگاه کردن به آن از نظرگاه اجتماعی است.

با توجه به کاستی‌ها و نارضایتی از وضعیت توسعه شهری، به نظر می‌رسد نظریه حق به شهر لوفور، به‌عنوان فراخوان شهر به‌مثابه درکی فراتر از محصولی کالبدی-اقتصادی، ابزار مفهومی مناسبی برای شناخت، تحلیل و حل مسائل شهری، در یک چارچوب اجتماعی-فضایی فراهم سازد که می‌تواند الهام‌بخش الگوی به-منظور توسعه شهری بندرعباس به کار بسته شود. بر همین اساس تحقیق حاضر، توسعه شهری بندرعباس را از منظر نظری حق به شهر مورد توجه قرار داده است.

کاوش ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که بررسی مسائل شهری از دیدگاه حق به شهر در سال‌های اخیر توجه پژوهشگران زیادی را به خود جلب کرده است. پورمحمدی و دیگران (۱۳۹۸) به بررسی احساس تعلق در میان مردان و زنان در فضاهای عمومی شهر ارومیه پرداخته که رابطه معنادار و مستقیمی را بین مؤلفه‌های حق به شهر و تعلق شهری نشان می‌دهد. نتایج به‌وضوح نشان‌دهنده نادیده انگاشتن زنان نسبت به مردان در فضای شهری است. یغفوری و کاشفی دوست (۱۳۹۷) با بررسی وضعیت رضایت‌مندی شهروندان در پیرانشهر نشان می‌دهند که علیرغم رضایت در شاخص‌های شمولیت اجتماعی و سرزندگی شهری اما در دو مؤلفه حکمروایی شهری و دسترسی فضایی نارضایتی بالایی در شهروندان وجود دارد. همچنین احمدی و دیگران (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان بررسی و تحلیل متغیرهای حق به سلامت شهری در بجنورد به‌طور کلی نشان می‌دهند که برخورداری نسبت به متغیرهای سلامت شهری مانند دسترسی به خدمات درمانی می‌تواند کاهش بی‌عدالتی در سلامت را به همراه داشته و به بهبود سلامت شهروندان منتهی می‌شود. در این رابطه می‌توان به پژوهش زارع شاه‌آبادی و غلامی (۱۳۹۸) در رابطه با احساس تعلق به شهر و حق تولید فضا در میان شهروندان بالای ۱۸ سال در یزد اشاره کرد که نشان می‌دهد بیان احساس تعلق و دسترسی به سرگرمی، احساس امنیت، حمل‌ونقل راحت، سهم فیزیکی و کنترل و مالکیت رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و این رابطه بین نواحی شهری نیز متفاوت است. حیدری و زارعی (۱۳۹۸) نیز در یک بررسی نشان می‌دهند که طراحی شهری از طریق بهره‌گیری از شاخص‌های کیفی مبتنی بر نظریه حق به شهر می‌تواند به فضای شهری شهروندمدارتر منجر شود. دوستوندی (۱۳۹۵) نیز به پدیده سکونتگاه غیررسمی ایران از زاویه انتقادی حق به شهر پرداخته است. وی بیان می‌کند که وجود دیدگاه فروکاست‌گرایانه در مفهوم حق به شهر در جهت حفظ وضع موجود و پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان بخشی از فضای تولیدشده در شهر و مکمل فضای رسمی عمل کرده است. در رابطه با پژوهش‌های خارجی می‌توان به کار و تئورینی (۲۰۱۹) در رابطه با مفهوم‌سازی مجدد در مورد حق به شهر و عدالت فضایی از طریق اکولوژی اجتماعی اشاره کرد. و تئورینی نشان می‌دهد رابطه حق به شهر و عدالت فضایی سه حوزه اصلی مشترک را در برمی‌گیرند: اول، آن‌ها فراتر از طبقه، نژاد و جنسیت هستند؛ دوم، هدف‌گذاری هر دو بسیج بخش عظیمی از جمعیت را شامل می‌شود؛ سوم، هر دو به شهروندی مراجعه می‌کنند. همچنین روکو دیگران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان خصوصیات برنامه‌ریزی فضایی در برزیل: حق به شهر در نظریه و عمل استدلال می‌کنند که با وجود قدم‌های بزرگ در جهت مشارکت شهروندان و درگیر شدن در فرآیندهای برنامه‌ریزی، روند برنامه‌ریزی موجود در برزیل تا حد زیادی تکنوکراتیک است و تعاملی میان بخش‌های مختلف برنامه‌ریزی دیده نمی‌شود. از این‌رو تغییر در وضعیت شهر را نیازمند دگرگونی در روش‌های برنامه‌ریزی و روی آوردن به ایده‌های اجتماعی از جمله حق به شهر می‌دانند. کیتچین (۲۰۱۸) در رابطه با شهروندی، عدالت و حق به شهر هوشمند بیان می‌کنند که حق به شهر هوشمند از طریق پیشبرد یک روش جایگزین به دنبال مالکیت یا حق تملک در شهر است بدون اینکه حق مالکیت سایر افراد انکار شود.

مبانی نظری

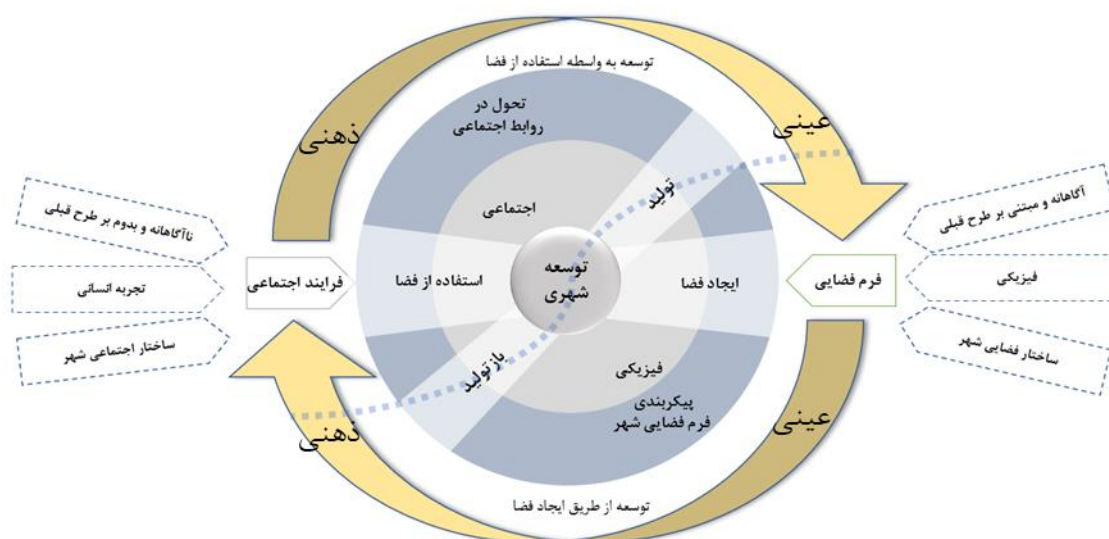
لوفور توضیح می‌دهد فضا (اجتماعی) یک محصول (اجتماعی) است و به‌صورت اجتماعی تولید می‌شود (Lefebvre, 1991: 26) این برساخت اجتماعی شامل برساخت فضایی نیز می‌شود. از این نظر، فضا چیزی نیست که به‌خودی‌خود وجود داشته باشد مانند بستر یا ظرف خالی که جامعه در آن ریخته می‌شود، بلکه در عوض پویاست و از طریق کنش اجتماعی و تعامل در طول زمان تولید می‌شود (Buser, 2012: 280). توسعه شهری در دستگاه لوفوری از موضوع تولید فضا مستثنا نیست. بنابراین لازم است به‌منظور درک جدید از توسعه شهری از مفهوم تولید فضای لوفور وام بگیریم. لوفور

توسعه شهری را به بهترین شکل آن در قالب مفهوم حق به شهر مفهوم‌سازی می‌کند. برای توضیح آن از نقل قول هاروی از پارک اشاره می‌کنیم: همان‌طور که هاروی به نقل از پارک عنوان می‌کند انسان در هنگام ساخت شهر، در حال ساخت خود است. گزاره اول به وجه فیزیکی و گزاره دوم به تجربه انسانی فضای شهری اشاره دارد. هاروی به‌طور ضمنی اشاره دارد توسعه شهری امری فیزیکی و محدود به ساختمان‌ها نیست که در صورت عدم گسترش آن، به‌صورت خنثی فرض شود بلکه به‌واسطه و تجربه و حضور انسانی دائماً در حال بازتولید اجتماعی است. از این منظر، توسعه شهری پیوستاری یکپارچه از محصول مادی و هم‌زمان فرایند اجتماعی حاصل از آن است که به دو شیوه تولید می‌شود و تحلیل تنها یکی از این دیدگاه‌ها نمی‌تواند به‌طور واقعی فضای اجتماعی را نشان دهد. الف) توسعه از طریق ایجاد فضا؛ فضایی که جدید ایجاد می‌شود. ب) توسعه به‌واسطه استفاده از فضا؛ فضایی که تجربه می‌شود.

در این تعریف توسعه شهری به‌عنوان یک استعاره‌ای فضایی دارای ابعاد فیزیکی، ذهنی و اجتماعی است، چیزی که لوفور آن را فضای درک شده، فضای تصور شده و فضای زندگی می‌نامد. فضای درک شده به فضای نسبتاً عینی و ملموسی اطلاق می‌شود که افراد در محیط روزانه خود با آن روبرو هستند. فضای تصور شده به ساختارهای ذهنی فضا، ایده‌های خلاقانه و بازنمایی فضا اشاره دارد. فضای زیسته ترکیبی پیچیده از فضای درک شده و تصور شده است. این فضا نشان‌دهنده تجربه واقعی فرد از فضا در زندگی روزمره است که حاصل ترکیب آن‌ها کیفیت خاصی به توسعه شهری می‌بخشد. در دستگاه لوفوری توسعه شهری به شیوه اجتماعی تفسیر می‌شود: بدین معنی که هم‌زمان امری مادی (محصول فرایندها) و اجتماعی (بستر شکل‌گیری فرم) است و درعین‌حال یک برساخت اجتماعی است که کیفیت آن توسط سکونت تعیین می‌شود (Lee Allen, 1999:268). به‌زعم هاروی می‌توان توسعه شهری را مجموعه‌ای از روابط اجتماعی تبلور روابط درون کل جامعه دانست (Brown & Kristiansen, 2008:17). بنابراین توسعه شهری منعکس‌کننده تقابل بین برنامه‌ریزی فیزیکی و کنش‌های اجتماعی است. از یک‌سو تحولات شهری زمینه را برای تغییر فرم فضایی شهر فراهم می‌کند و از سوی عناصر شهری نیز در جهت تأمین نیازهای ساکنان به بازتولید فضا در قالب تعاملات اجتماعی کمک می‌کنند. در این رابطه توسعه شهری مترادف با فضای فیزیکی آن نیست بلکه زمینه فضایی عاملی است که از طریق آن روابط تولید در تجربه روزمره مردم بازتولید می‌شود و رفتار، شیوه‌های اجتماعی و الگوی فضایی ما در فضا را شکل می‌دهد. به یک عبارت دیگر توسعه شهری در تعامل بین اشیاء (فرم) و افراد (فرایند) شکل می‌گیرد. در این حالت، ساختمان‌ها و عناصر شهری در فضایی که قطعه‌ای از فضای مطلق را قطع کنند، نیستند بلکه در عوض بخشی از یک فرایند می‌شوند. این نکته اساسی برای درک فضا است که سرآغاز استدلال ما در مفهوم توسعه شهری را شکل می‌دهد. از این نظرگاه فضا مستقل از اجسام وجود ندارد بلکه به عملیات یا عملکردها متصل است و هرگز همگن نیست (Lee Allen, 1999:268).

جدول ۱. گونه‌بندی توسعه شهری مبتنی بر یک درک اجتماعی

توسعه شهری	
تولید برای استفاده	تولید از طریق استفاده
فیزیکی	تجربه انسانی
مبتنی بر طرح قبلی	بدون طرح قبلی
ساخت شهر به‌صورت آگاهانه	ساخت خود به‌صورت ناآگاهانه و از طریق زندگی روزمره
تولیدی فضایی	بازتولیدی اجتماعی

شکل ۱. درک توسعه شهری از منظر دیالکتیک اجتماعی-فضایی

عناصر توسعه شهری در چشم‌انداز حق به شهر

حق به تصاحب

حق به تصاحب به معنای حق به زمان و تملک فضا است که نیازمند بررسی مدل‌ها و فرم‌های فضایی و زمان‌های شهری است که از آزمون ایده‌های نظری در برابر شرایط واقعی حاصل می‌شود (Anderson, 2011:2). لوفور حق به تصاحب را، حق جمعی مردم برای سکونت در فضاها و تغییر و ساماندهی آن مطابق با نیازهای خود توصیف می‌کند. در این چارچوب، حق تصاحب در واقع باهدف به دست گرفتن کنترل شهر از انواع اشکال قدرت از جمله مقامات سیاسی و سرمایه و دادن آن به کسانی که در شهر زندگی می‌کنند، اختصاص یافته است (Sadri, 2019:176).

حق به مشارکت

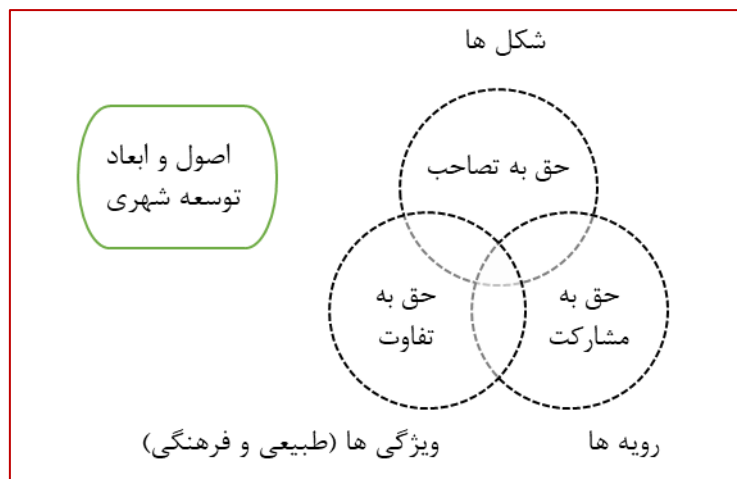
حق به مشارکت «یک برنامه سیاسی اصلاحات شهری» است که به همه ساکنان و نه فقط شهروندان قانونی یک شهر امکان می‌دهد تا در تصمیم‌گیری‌هایی که شرایط فضایی و اجتماعی آن را شکل می‌دهد، شرکت کنند. اگرچه لوفور مشخص نکرده این امر چگونه باید ساختار یابد اما واضح است نباید آن را با چارچوب و امکانات حاکم بر جامعه تعریف کرد (Anderson, 2011:2). الساندرو بوسی^۱، شهردار و معمار، استدلال می‌کند که حق به شهر به دنبال تشویق مشارکت دموکراتیک همه ساکنان شهری در فرایندهای تصمیم‌گیری است. بنابراین اساساً روابط قدرت موجود را به چالش می‌کشد. ادسیو فرناندز^۲، وکیل و برنامه‌ریز شهری ادعا می‌کند که حق به شهر اساساً شامل حق ساکنان شهر برای برخورداری از خدمات شهری و حق مشارکت در مدیریت شهرهای آن‌ها است. به‌طور مشابه، برای برنامه‌ریز شهری آنا پلیوشتا^۳، حق به شهر می‌تواند با پیش کشیدن حق دسترسی کافی به فضاهای عمومی شهری و حق مشارکت مستقیم در شهرها در معنا و عمل به شهروندی شهری نقش داشته باشد (Kuymulu, 2014:37).

حق به تفاوت

لوفور بیان می‌کند حق به تفاوت، تکمیل‌کننده حق به شهر است (Purcell, 2003:577). باین‌حال مفهوم تفاوت از

1. Alessandro Busà
2. Edésio Fernandes
3. Anna Plyushteva

نظرگاه لوفور را باید به‌وضوح از سایر تعاریف پست‌مدرن متمایز کرد. به عبارتی لوفور با طرح حق به شهر، از طریق گنجاندن نقش ساکنان در مشارکت برای ایجاد فضای زندگی‌شان، به مشارکت مفهوم محتوایی می‌بخشد که بر اساس تفاوت بیان می‌شود (He,2015:675) که شامل نژاد، قومیت، طبقه و فرهنگ متفاوت است (Fenster,2005:219). از نظر او، تفاوت یک مفهوم چندبعدی است که از شکاف‌های موجود در بافت زندگی روزمره و از مبارزات سیاسی ناشی می‌شود، بنابراین باید آن را به‌عنوان یک عنصر فعال درک کرد (Schmid,2012:48). حق به شهر متفاوت، تبدیل شدن به شهری متفاوت است. در مرکز این فرایند اقدامات و بسیج گروه‌ها و جوامعی قرار دارد که با طرح ادعاهایی مبتنی بر اختلاف و هدایت آن‌ها، دیدگاه خودشان را در مورد چگونگی شهر منتقل می‌کنند. حقوق فرهنگی^۱ که بیان‌هانی را امکان‌پذیر می‌کند نیز باید در اینجا گنجانده شود. ادبیات مربوط به حق به شهر نمونه‌های جالبی از مرکزیت خلاقیت در تولید حق به شهر ارائه می‌دهد. در گفتگو پیرامون شهر، هنر نقشی اساسی در ابراز و نشان دادن تفاوت دارد. به عبارتی فضای شهری منبع اجتماعی هنر و همچنین ساختار مادی را تشکیل می‌دهد که بیان‌هانی تفاوت را از طریق آن منتقل می‌کند (Grigolo,2019:27). از این حق به تفاوت هم در مشارکت و هم در تصاحب متبلور می‌شود.

شکل ۲. چارچوب مفهومی تحقیق

روش پژوهش

تحقیق حاضر هدفی کاربردی و ماهیتی تأییدی دارد که در شمار پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. این تحقیق ترکیبی از داده‌های عینی و ذهنی برای پاسخ به مسئله است. داده‌های عینی از طریق برداشت‌های میدانی و نقشه‌های رسمی شهری و داده‌های ذهنی از طریق پرسشنامه گردآوری شده است. همچنین چارچوب مفهومی تحقیق، راهنمای شاخص‌سازی داده‌های عینی-ذهنی تحقیق حاضر را تشکیل می‌دهد. بخش عینی متکی بر داده‌های مکانی است و در بخش ذهنی پرسشنامه به‌صورت سؤالات بسته در طیف لیکرت در مقادیر ۱ تا ۵ تخصیص داده شد که مقدار ۱ معادل خیلی کم یا کاملاً مخالف و مقدار ۵ معادل خیلی زیاد یا کاملاً موافق در نظر گرفته شده است. در مجموع به‌منظور ترکیب حاصل از گردآوری داده‌ها که مشتمل بر ۵۸ داده ذهنی و ۱۹ داده عینی است از تلفیق تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره در محیط آرک مپ استفاده شد. در این تحقیق از شهروندان به‌منظور گردآوری داده‌های ذهنی و همچنین از خبرگان به‌منظور سنجش اوزن نسبی مؤلفه‌ها استفاده شده است.

در بخش داده‌های ذهنی شیوه نمونه‌گیری به صورت تصادفی است که از ابزار توزیع تصادفی در افزونه X-Tools Pro در محیط Arc Gis بهره گرفته شده است. همچنین بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی و نفوس مسکن ۱۳۹۵ و انطباق آن با فرمول کوکران، برابر با ۳۸۴ پرسشنامه به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است. با توجه به نتایج به دست آمده، همه شاخص‌ها از نظر آماری در سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد مورد پذیرش قرار گرفت. برای توزیع مناسب نمونه‌ها به منظور قدرت تعمیم بالاتر، لازم به ذکر است که تمامی سنج‌ها با خطای کوچک‌تر از $(p < 0.05)$ در سطح معناداری ۹۵ درصد قرار دارند. در بخش داده‌های عینی از آمار رسمی (نقشه‌های شهری و مکانی کردن مشاهدات میدانی) و مناسب‌سازی آن‌ها در محیط آرک مپ بهره گرفته شده است. مشخصات توصیفی پاسخ‌دهندگان برای این بخش در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

لازم به ذکر بوده که به منظور تضمین روایی از اعتبار محتوایی مبنی بر استفاده از راهنمایی اساتید راهنما و مشاور، نظر جمعی از خبرگان دانشگاهی و همچنین استفاده از مطالعات مشابه استفاده شده است. پایایی پرسشنامه نیز با روش آلفای کرونباخ آزمون شده است که مقدار ضریب آلفا (۰/۸۶۶) بیانگر اعتبار بالای پرسشنامه است.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی پاسخ‌دهندگان (شهروندان/ساکنان شهر)

مشخصه	تعداد	درصد	مشخصه	تعداد	درصد		
جنسیت	مرد	۲۱۷	۵,۵۶	وضعیت تأهل	مجرد	۸۱	۱,۲۱
	زن	۱۶۷	۵,۴۳		متاهل	۳۰۳	۹,۷۸
شغل	دولتی	۱۴۷	۳,۳۸	گروه سنی	۳۰-۲۰	۱۲۴	۳,۳۲
	خصوصی	۱۰۵	۳,۲۷		۴۰-۳۱	۱۶۶	۲,۴۳
	آزاد	۱۰۳	۸,۲۶		۵۰-۴۱	۶۹	۱۸
	بیکار	۲۹	۶,۷		۵۱ به بالا	۲۵	۵,۶
سابقه سکونت	کمتر از ۵ سال	۳۸	۹,۹	میزان تحصیلات	زیر دیپلم	۱۶	۲,۴
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۷۴	۳,۱۹		فوق دیپلم	۷۴	۳,۱۹
	بین ۱۰ تا ۲۰ سال	۱۲۸	۳,۳۳		کارشناسی	۱۷۲	۸,۴۴
	بیش از ۲۰ سال	۱۴۴	۵,۳۷	کارشناسی ارشد و دکتری	۱۲۲	۸,۳۱	

سنج‌های ذهنی از طریق پرسشنامه شهروندان (ساکنان شهر) و سنج‌های عینی اساساً مربوط به داده‌های نقشه‌ای است که از طریق ابزارهای تحلیل فضایی در محیط Arc Map مورد تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۳. مؤلفه‌ها و سنج‌های تحقیق

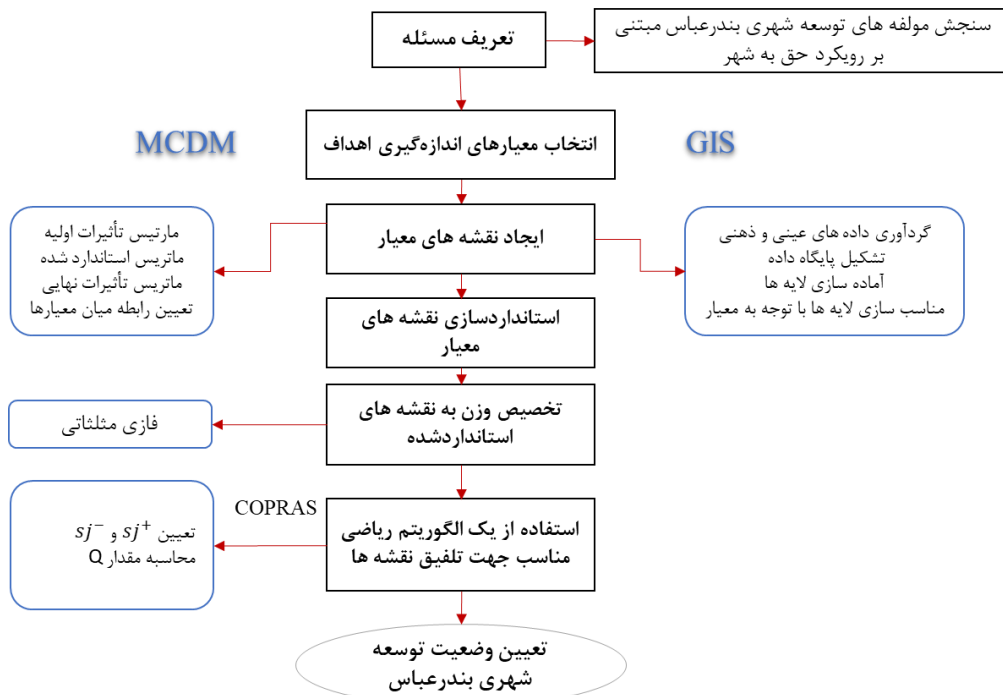
شرح	مؤلفه	زیر مؤلفه‌ها و سنج‌ها
حق به تصاحب	۱. کارکرد اجتماعی املاک و اراضی شهر،	حق به مسکن و حضور فیزیکی، فضای شهری انسانی مبتنی بر ارزش استفاده، هم‌جواری با امکانات و خدمات ضروری، حق به تحرک و تضمین دسترسی به خدمات شهر، دسترسی پذیری فضایی به خدمات شهر
	۲. دسترسی عادلانه به فرصت‌ها و منابع شهری	
حق به مشارکت	۳. حق به شهروندی شهری و مشارکت دموکراتیک	حق به تصمیم‌گیری و خودگردانی فضا، حق به شفافیت، دسترسی به اطلاعات و پاسخگویی، ظرفیت‌سازی (نهادی) دموکراتیک
	۴. حکمروایی دموکراتیک در دگرگونی فضای شهر	
حق به تفاوت	۵. حق به فضاهای شهری متنوع و سرزنده،	عدالت زیبایی‌شناختی و تفاوت‌های فرهنگی و هنری، تنوع فضایی-عملکردی در فضای شهر، حق به اوقات فراغت، ورزش و شادی، حق به امنیت و آسایش، اولویت فضایی در دسترسی به منابع و خدمات شهری، اولویت اجتماعی در فرایند تصمیم‌گیری، حق به محیط‌زیست سالم، حق به تصرف عادلانه فضا، حق به خلاقیت و شیوه‌های اجتماعی در فرایند تولید فضا
	۶. عدالت اجتماعی-فضایی در فرایند تصاحب فضا،	
	۷. عدالت زیست‌محیطی،	
	۸. حق به خلاقیت و ظرفیت دموکراتیک فضا	

جدول ۴. تعداد سنجه‌های ذهنی و عینی جهت سنجش توسعه شهری بندرعباس

شرح	سنجه ذهنی		سنجه عینی		مجموع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
حق به تصاحب	۱۰	۲۴,۱۷	۱۷	۴۷,۸۹	۲۷
حق به مشارکت	۱۴	۱۴,۲۴	۰	۰	۱۴
حق به تفاوت	۳۴	۶۲,۵۸	۲	۵۳,۱۰	۳۶
مجموع	۵۸	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۷۷

شکل ۳. نقاط تصادفی توزیع پرسشنامه

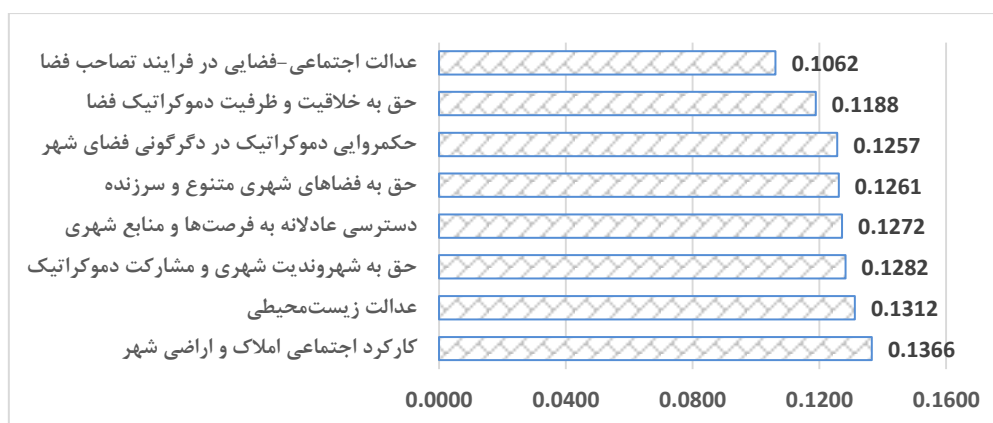
شکل ۴. مدل تحلیلی تحقیق

یافته‌ها

تحلیل مؤلفه‌های ذهنی و عینی توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر رویکرد حق به شهر

در این بخش برای ترکیب داده‌های عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره کوپراس و تحلیل فضایی استفاده شده است. برای انجام این کار ابتدا تمامی سنجه‌ها (۵۹ داده ذهنی و ۱۸ داده عینی) پس از مناسب‌سازی در محیط آرک مپ، ابتدا نرمال‌سازی و پس از ایجاد لایه وزنی، تعداد هشت مؤلفه‌های اصلی توسعه شهری استخراج و با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری کوپراس در محیط با یکدیگر تلفیق شده است. اوزان مذکور از طریق توزیع پرسشنامه بین ۱۸ خبره و به‌کارگیری روش فازی مثلثاتی حاصل شده است. معیار انتخاب خبرگان، تسلط نظری و آشنایی نسبت به محیط مورد مطالعه بوده است. لازم به ذکر بوده که به دلیل محدودیت در ارائه نتایج حاصل از سنجه‌ها (عینی و ذهنی) در این بخش تنها با ارائه نتایج کلیدی بسنده شده است.

مطابق با نظر متخصصان کارکرد اجتماعی املاک و اراضی شهر با ضریب ۰,۱۳۶۶ و پس‌از آن عدالت زیست‌محیطی با ضریب ۰,۱۳۱۲ بیشترین تأثیر را در توسعه شهری بندرعباس دارند. از دیگر سو عدالت اجتماعی-فضایی در فرایند تصاحب فضا با ضریب ۰,۱۰۶۲ کمترین میزان تأثیرگذاری را در توسعه شهر بندرعباس نسبت به سایر مؤلفه‌های حق به شهر نشان می‌دهد.

شکل ۵. وزن نسبی مؤلفه‌های توسعه شهری مبتنی بر رویکرد حق به شهر

مؤلفه کارکرد اجتماعی املاک و اراضی شهر از ترکیب دو زیر مؤلفه ۱-حق به مسکن و حضور فیزیکی و ۲-فضای شهری انسانی مبتنی بر ارزش استفاده شکل گرفته است که از تحلیل ۸ سنجه ذهنی و ۵ سنجه عینی به‌دست آمده است. نتایج نشان می‌دهد امکان استفاده رایگان از فضاهای عمومی از قبیل فضاهای ورزشی برای ساکنان فراهم نیست (۲,۴۷) و یا بسیار محدود است (۲,۱۸). لذا شهر کمتر برای رفع نیاز ساکنانش عمل کرده است (۲,۲۲). همچنین عمده توجه مسئولین، محدود به خیابان‌های شهر است (۳,۲۱) و فضای شهری مناسب جهت پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری کمتر وجود دارد (۲,۰۵). به‌طور کلی، حق کارکرد اجتماعی املاک و اراضی شهر برای ساکنانی که در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند تضعیف شده است (سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ۲۲ درصد جمعیت و ۱۷ درصد از مساحت شهر را در قالب ۱۲ محله به خود اختصاص می‌دهد). این حق در شهر محدود به کوی دماوند، الهیه، بخش‌هایی از رسالت شمالی و جنوبی و دامایی، شهرک طلوع و شهرک پرواز، کوی فرهنگیان و بخش‌هایی از مسکن مهر است. همچنین مجتمع‌های مسکونی محصور که از طریق ایجاد حصار فیزیکی تلاش کرده‌اند محیط امن و توأم با آرامش برای خود تأمین کنند، ناقض این

حق هستند. این موضوع را می‌توان قطبی شدن اجتماعی در فضای سبز نامید. سهم بالای فضاهای سبز نیمه‌خصوصی در مجتمع‌های مسکونی محصور که تحت سکونت کارکنان دولتی قرار دارد به ازای هر نفر معادل ۲۴٫۸ مترمربع است که اختلاف زیادی را نسبت به سرانه فضای سبز عمومی شهر (۳٫۸ مترمربع به ازای هر نفر) نشان می‌دهد. این موضوع یک‌شکل افراطی از کالایی سازی فضا است که سمبلی از تبعیض را در شهر نشان می‌دهد. همچنین این اجتماعات معمولاً دارای امکانات رفاهی ویژه‌ای از جمله فروشگاه، استخر، زمین‌بازی ویژه کودکان، نوجوانان و بزرگسالان است که تنها در دسترس عده محدودی قرار دارد.

به‌طور کلی عمده فضای شهری به‌خصوص نواحی واقع در بخش مرکزی نتوانسته کارکرد اجتماعی برای ساکنان ایفا کند و به‌جز بخش‌های محدودی از فضاهای سبز و مراکز مذهبی و تا حدودی فضاهای اداری دولتی، سایر بخش‌ها وضعیت نامناسبی را از این حیث نشان نمی‌دهند. در این بین اسکله شهید حقانی و اراضی ساحلی شرق بندرعباس که در طول روز پذیرای خیل عظیمی از ساکنان از اقصی نقاط کشور است از جمله مکان‌هایی است که حق کارکرد اجتماعی شهر را برای ساکنان تضمین کرده است.

مؤلفه عدالت زیست‌محیطی از ترکیب دو زیر مؤلفه ۱- حق به محیط‌زیست سالم و ۲- حق به تصرف عادلانه فضا شکل گرفته است و از تحلیل ۸ سنجه ذهنی و ۲ سنجه عینی به‌دست‌آمده است. خورها علیرغم ظرفیت گردشگری و به‌عنوان مهم‌ترین زهکش‌های طبیعی بندرعباس امروزه به یکی از چالش‌های اصلی شهر بدل شده‌اند. جریان فاضلاب در بستر خورها، آلودگی را از نقاط مختلف شهر گردآوری کرده و آن را به مهم‌ترین تفرجگاه شهر یعنی دریا، سرازیر می‌کند. خورهای گورسوزان، شیلات، سورو دوهزار از ورودی‌های عمده فاضلاب به ساحل بندرعباس هستند. خور گورسوزان با عبور از مرکز شهر عبور، مجرای اصلی فاضلاب شهر بندرعباس به شمار می‌رود و روزانه حجم زیادی از آلودگی را پس از عبور از محلات مجاور وارد دریا می‌کند. با ورود به فصل تابستان و گرمای شدید هوا، بوی ناشی از آلودگی فاضلاب خور، شرایط زندگی را تا فاصله ۵۰۰ متری برای منازل مجاور غیرقابل‌تحملی می‌سازد. به‌طور کلی آلودگی ناشی پساب فاضلاب از خورها و سرازیر شدن آن‌ها به ساحل، در کنار نازیبا کردن چهره شهر، از مهم‌ترین مشکلات زیست‌محیطی شهر به شمار می‌رود به‌طور که مطابق با بیان رئیس مرکز سنجش آلودگی محیط‌زیست هرمزگان، شنا کردن در ساحل به دلیل امکان ابتلا به بیماری‌های پوستی، روده‌ای و انگلی و بیماری‌های ویروسی برای شهروندان توصیه نمی‌شود.

در این رابطه، آنچه در کنار حفاظت آن‌ها از نظر ارزش‌های زیست‌محیطی حائز اهمیت است، حفظ حریم خور و جلوگیری از ساخت‌وسازها در مجاورت خورهاست. امروزه علاوه بر تبدیل شدن خورها به محل دفع پساب‌های خانگی و سرازیر شدن آن به آب دریا، به دلیل عبور خورها از محله‌های کمتر برخوردار شهر، شاهد تصرف حریم خور و ساخت‌وسازهای غیرمجاز در مجاورت خورها هستیم به‌طوری‌که در خور نخل ناخدا دیوار حیات منازل با دیواره خور تلاقی پیدا کرده است. به‌طور کلی وضعیت ساحل شهر، خورها، تمیزی زباله‌های فضاها و معابر عمومی نشان می‌دهد که حق به عدالت زیست‌محیطی ساکنان شهر رعایت نشده است که این روند به افزایش آینده شهر را با چالش‌های جدید مواجه می‌سازد.

حق به شهروندی شهری و مشارکت دموکراتیک از زیر مؤلفه ۱- حق به تصمیم‌گیری و خودگردانی فضا تشکیل شده است که در مجموع با ۴ سنجه ذهنی مورد ارزیابی قرار گرفته است. این حق نشان‌دهنده وضعیتی است که ساکنان خود دگرگونی فضای شهر را در دست می‌گیرند. نتایج گویای این واقعیت است که مسئولان، طرح‌های توسعه‌ای را متناسب با

خواست مردم تنظیم نمی‌کنند، لذا تصمیمات شهری در دست عده‌ای محدود و خاصی بوده و به خارج از کنترل ساکنان قرار دارد. بدین ترتیب هرگونه تغییری که در فضای شهری رخ می‌دهد در راستای اولویت‌های ساکنان قرار نمی‌گیرد.

حکمرمایی دموکراتیک در دگرگونی فضای شهر از سه زیر مؤلفه ۱- حق به شفافیت، ۲- دسترسی به اطلاعات و پاسخگویی و ۳- ظرفیت‌سازی (نهادی) دموکراتیک تشکیل شده است که با ۱۰ سنجه ذهنی مورد تحلیل قرار گرفته است. در این رابطه پورسل (۲۰۰۳) تفسیری از حق به شهر ارائه می‌دهد که در آن شهروندان نقش اصلی را در همه تصمیماتی که فضای شهری را تغییر می‌دهد، بر عهده‌دارند و پیشنهاد می‌کند که چنین حقی سرمایه‌داری و شهروندی معاصر را کاملاً دگرگون می‌کند. اما این باید توسط ابزارهایی حمایت شود که عمدتاً از نظام و ساختار برنامه کشور تبعیت می‌کنند. در کشور مشارکت محدود به صندوق‌های رأی بوده و مردم در خصوص طرح‌های شهری دخل و تصرفی ندارند. شورای شهر که به نمایندگی از مردم برای حراست از شهر و جلوگیری از پیامدهای زیان‌بار و منفی توسعه شهری بر ساکنان منصوب شده است از نظر بودجه وابسته به محلی است که بر آن نظارت دارد. عملاً مردم هیچ کنترلی بر تصمیمات شهری ندارند. نقض حق به مشارکت برای ساکنان واقع در سکونتگاه‌های غیررسمی و همچنین مسکن مهر که جوامع حاشیه‌ای محسوب می‌شوند، بیشتر احساس می‌شود. نتایج نشان می‌دهد اطلاع‌رسانی در خصوص هزینه‌های مربوط به شهر از سوی مسئولین انجام نمی‌گیرد (۱،۴۷) و مدیران نسبت به ارائه عملکرد خود در قبال شهروندان شفافیت لازم را ندارند (۱،۵۵). یافته‌ها گویای این است که مسئولان و مدیران نسبت به وعده‌هایی که به مردم داده‌اند پاسخگو نبوده (۱،۷) و مردم از این وضعیت رضایت کافی را ندارند (۱،۶۳). از طرفی به دلیل عدم دسترسی راحت مردم به طرح‌های توسعه شهری که بر فضای زیست آن‌ها تأثیر می‌گذارد (۱،۵۵) و فقدان اختیار (۱،۶۴) و اثرگذاری ساکنان در تغییر فضای محله (۱،۸۲) سبب می‌شود، توان ساکنان برای مشارکت به‌منظور دگرگونی فضای شهر و محله‌شان بسیار محدود شود.

دسترسی عادلانه به فرصت‌ها و منابع شهری از بدیهی‌ترین اصول زندگی شهرنشینی و از خصیصه‌های مهم و پویای شهرنشینی است (لطیف عقیلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۹) که از سه زیر مؤلفه ۱- هم‌جواری با امکانات و خدمات ضروری، ۲- حق به تحرک و ۳- تضمین دسترسی به خدمات شهر و دسترس‌پذیری فضایی به خدمات تشکیل شده است که با ۳ سنجه ذهنی و ۱۱ سنجه عینی مورد ارزیابی قرار گرفته است. مطابق با نتایج تحقیق، نواحی مرکزی شهر، ناحیه ثروتمندنشین گلشهر شمالی و جنوبی، شهرک طلوع و پرواز و بخش‌هایی از محله سورو از نظر فضایی دسترسی عادلانه‌ای به فرصت‌ها و منابع شهر دارند و از طرفی این حق برای ساکنان نواحی جنوب شرق (محله قریشی‌ها و نخل ناخدا)، زیباشهر، کوی ولیعصر، بخش‌هایی از نیایش و همچنین منازل مسکن مهر تضعیف شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد اکثر فعالیت‌های مورد نیاز ساکنان به ترتیب در ناحیه مرکزی در حد فایل محدوده بازار قدیم، محله اوزی‌ها و میدان شریعتی در پهنه اول و محدوده پارک شهر، پارک آزادگان و حرم امامزاده سید مظفر در پهنه دوم و گلشهر شمالی و جنوبی به‌عنوان سومین پهنه تمرکز یافته‌اند و سایر نواحی شهر دسترسی کمتری به خدمات مورد نیاز شهر (آموزشی، درمانی، فرهنگی، تفریحی و غیره) دارند.

حق به فضاها شهری متنوع و سرزنده از چهار زیر مؤلفه ۱- حق به عدالت زیبایی‌شناختی و تفاوت‌های فرهنگی و هنری، ۲- حق به تنوع فضایی-عملکردی در فضای شهر، ۳- حق به اوقات فراغت، ورزش و شادی و ۴- حق به امنیت و آسایش تشکیل شده است که همگی از نوع سنجه‌های ذهنی هستند. در حق به تفاوت متغیر تطابق ساختمان‌ها (از نظر شکل و طراحی و نما) با ویژگی‌های فرهنگی (۱،۶۳)، بهره‌گیری از ظرفیت‌های طبیعی مانند خور و دریا (۱،۹۷)، توجه به ارزش‌های معماری و فرهنگی (۲،۷)، بهره‌گیری از گونه‌های گیاهان بومی در بلوارها و مکان‌های عمومی و همچنین

به‌کارگیری نمادهای بومی و سنتی در ایجاد فضاهای جذاب شهری (۲،۱۵) نشان از بی‌توجهی به زیبایی‌شناختی و تفاوت‌های فرهنگی-هنری در جریان توسعه شهری بندرعباس دارد. عدم تنوع در انتخاب مسکن دلخواه (۱،۸) در کنار عدم توسعه کاربری‌های ترکیبی و فاصله نسبی خدمات موردنیاز اساسی مانند مراکز آموزشی، پارک بازی کودکان و غیره (۲،۰۲) بیانگر وضعیت شهری بندرعباس است که در مغایرت با حق به تنوع فضایی-عملکردی شهری است.

از نظر توزیع فضایی، حق به فضای شهری متنوع و سرزنده برای شهر بندرعباس در چهار پهنه قابل تعریف است. پهنه اول منطبق بر ناحیه مرکزی شهر و محلات ثروتمند نشین شرق بندرعباس است، پهنه دوم مربوط به محلات ساحلی شهر به‌استثنا محله نخل ناخدا و قریشی‌ها و پهنه سوم، حدفاصل بین پهنه اول با پهنه دوم است. پهنه چهارم نیز شامل محله نخل ناخدا و طالبند، بخش‌هایی از سورو، محله شهرم توحید، کمربندی، کوی ملت و محله دوهزار و همچنین مسکن مهر است. پهنه اول و پس‌از آن ناحیه ساحلی از نظر حق به فضاهای شهر متنوع و سرزنده در بهترین وضعیت قرار دارند و در پهنه سوم این حق به تدریج کاهش یافته و در پهنه چهارم به کمترین حد ممکن می‌رسد.

حق به خلاقیت و ظرفیت دموکراتیک فضا از مؤلفه حق به خلاقیت و شیوه‌های اجتماعی در فرایند تولید فضا تشکیل شده است که با ۵ سنجه ذهنی تحلیل شده است. این مؤلفه، به امکانات و ظرفیت‌هایی اشاره دارد که فضا برای تجلی خلاقیت به ساکنانش اعطا می‌کند. میزان برپایی مراسم و مناسک مذهبی و فرهنگی، جشن‌ها و مراسم‌های خیابانی، مکان‌های مناسب برای ملاقات و گفتگو، راحتی بیان عقیده در فضاهای عمومی، میزان جذابیت شهر برای تمامی فرهنگ‌ها و اجتماعات همگی در سطح پایین قرار دارند که نشان می‌دهد خلاقیت و ظرفیت دموکراتیک فضا در بندرعباس محدود شده و مجال تجلی نیافته است. مطابق با یافته‌ها، عرصه‌هایی که در آن، فضا توانسته به بروز خلاقیت کمک کند و ظرفیت دموکراتیکی را برای ساکنان فراهم نماید به‌صورت پراکنده در سطح شهر دیده می‌شود. به‌طور کلی به‌استثنا محله گلشهر سایر نواحی دارای ظرفیت خلاقیت و دموکراسی در محلات قدیمی شهر بندرعباس نهفته است. این مسئله نشان می‌دهد حق به شهر به میزان زیادی در ارتباط با ویژگی‌های محله‌ای تعریف می‌شود. از طرفی بافت جدید به دلیل سکونت مبتنی بر پایه شغلی برخلاف محلات سنتی که اساس سکونت بر روابط قومی استوار است کمتر توانسته حق به خلاقیت را تحقق بخشد.

مؤلفه عدالت اجتماعی-فضایی در فرایند تصاحب فضا از دو زیر مؤلفه اولویت اجتماعی در فرایند تصمیم‌گیری و اولویت فضایی در دسترسی به منابع و خدمات شهری هرکدام با سه سنجه ذهنی مورد تحلیل قرار گرفته است. عدالت فضایی در حق به شهر به اولویت نواحی کمتر برخوردار در دسترسی و استفاده از خدمات اشاره دارد. در این حالت ساکنان شهر نباید به دلیل محل سکونت آن‌ها از امکانات و خدمات شهر محروم شوند. همچنین اولویت اجتماعی ناظر بر اولویت افراد حاشیه‌ای و افراد فقیر شهری در فرایندهای تصمیم‌گیری شهری است، در این حالت افراد نباید بر اساسی ویژگی‌های قومی، مذهبی و یا جنسیتی از مرکز تصمیم‌گیری کنار گذاشته شوند. نتایج یافته‌ها نشان از توزیع پراکنده اولویت اجتماعی-فضایی در فرایند تصاحب فضا دارد. محلات مخمل ناخدا، طالبند، قریشی‌ها، شهرک توحید، کمربندی و سورو از نظر اولویت اجتماعی-فضایی فرایند تصاحب فضا نسبت به سایر نواحی شهر محرومیت بیشتری دارند.

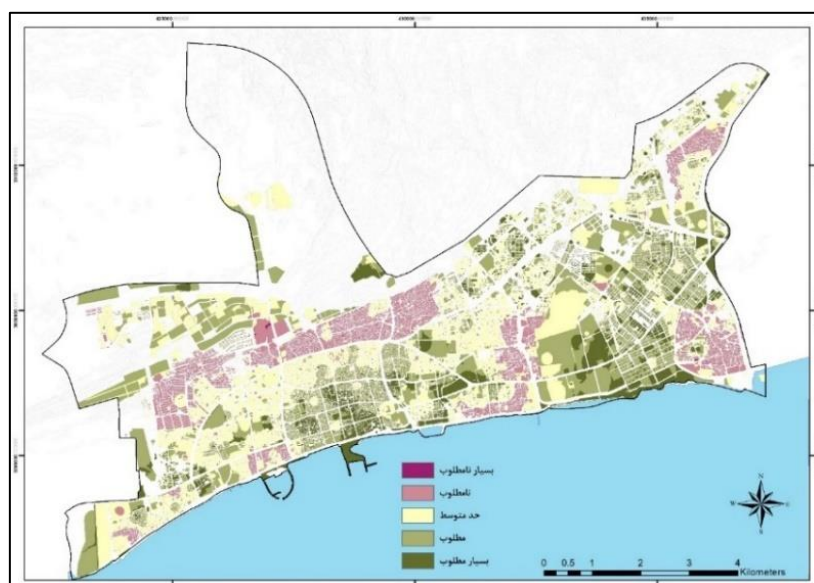
توزیع آماری مؤلفه‌های توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر حق به شهر

مطابق با یافته‌های تحقیق ۱۶ درصد از مساحت شهر بندرعباس از نظر حق به تصاحب در وضعیت کاملاً نامطلوب و نامطلوبی قرار دارند. نکته قابل‌تأمل در این باره انطباق کامل محدوده با سکونتگاه‌های غیررسمی و عمدتاً فقیر شهر (محله‌های نخل ناخدا، طالبند، نایبند شمال و جنوبی، شهرک توحید، چاهستانی‌ها، کمربندی، دو هزار دستگاه و شش صد

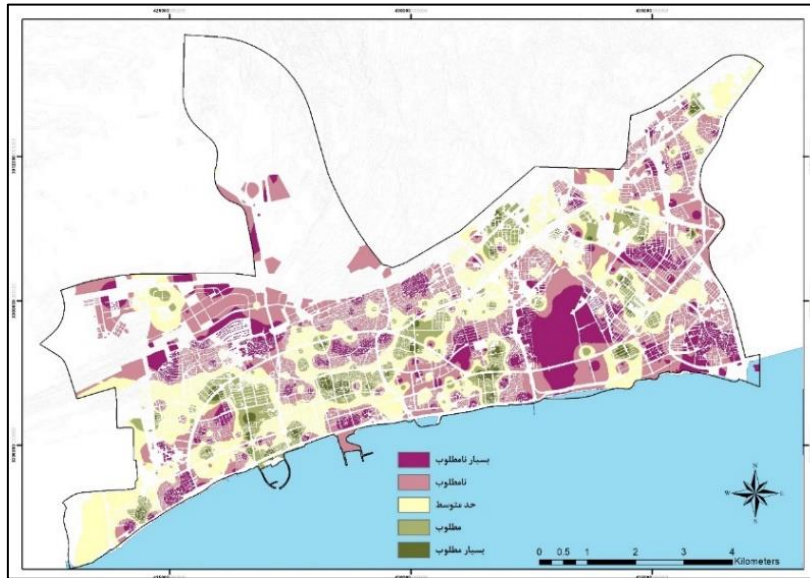
دستگاه و سورو) است. از دیگر سو به ترتیب ۳۶ و ۱۳ درصد از مساحت شهر نیز در وضعیت مطلوب و بسیار مطلوبی قرار دارد. این نواحی محدود به بخش‌های مرکزی و بخش‌های ثروتمندنشین شرقی و برخی محله‌های تازه تأسیس شهر است. توزیع فضایی وضعیت مشارکت در شهر بندرعباس نشان می‌دهد که ۵۹ درصد مساحت شهر نسبت به مؤلفه حق به مشارکت در فضای شهر در وضعیت کاملاً نامطلوب و نامطلوبی قرار دارند، این عدد با احتساب وضعیت حد متوسط، به ۸۸ درصد می‌رسد. یافته‌ها حاکی از این است که حق به مشارکت تنها در ۱۲ درصد از فضای شهر به تحقق پیوسته است که نشان می‌دهد تصمیم‌گیری در دست عده‌ای خاص و محدود قرار دارد. حق به تفاوت به‌عنوان حقی که نشانگر سرزندگی در فضای شهری تنها در ۱۷ درصد از شهر بندرعباس تحقق یافته است و عمدتاً معطوف به بخش‌های مرکزی و تا حدودی در محله‌های ثروتمندنشین شهر مانند گلشهر شمالی و طلوع، آزادگان و همچنین اطراف مهم‌ترین کانون فرهنگی-مذهبی شهر یعنی امامزاده سید مظفر واقع در محله نایبند است.

جدول ۵. توزیع آماری مؤلفه‌های توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر حق به شهر

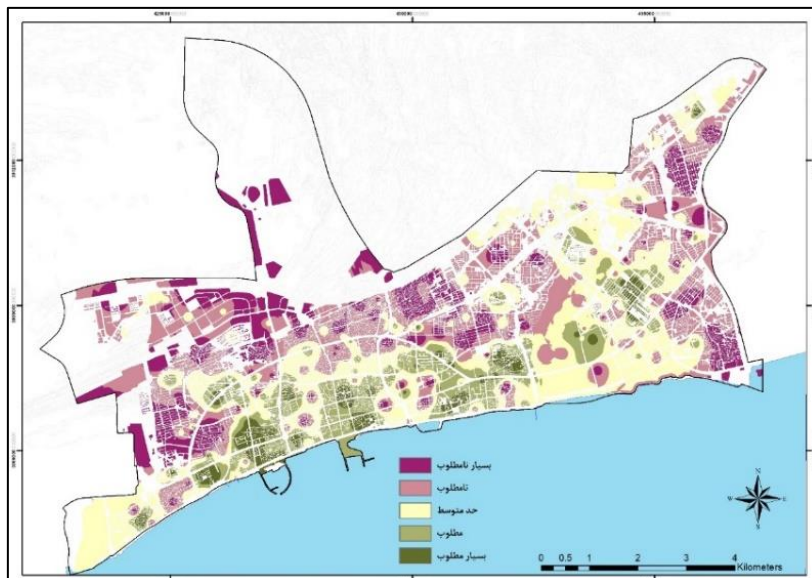
شرح وضعیت	حق به تصاحب		حق به مشارکت		حق به تفاوت	
	مساحت (هکتار)	درصد	مساحت (هکتار)	درصد	مساحت (هکتار)	درصد
بسیار نامطلوب	۲۹	۰٫۹	۶۳۹	۱۹٫۷	۶۰۸	۱۸٫۷
نامطلوب	۴۸۷	۱۵	۱۲۶۶	۳۹	۱۰۳۵	۳۱٫۹
حد متوسط	۱۱۵۱	۳۵٫۵	۹۵۳	۲۹٫۳	۱۰۳۴	۳۱٫۵
مطلوب	۱۱۶۲	۳۵٫۸	۳۲۳	۹٫۹	۴۳۷	۱۳٫۵
بسیار مطلوب	۴۱۹	۱۲٫۹	۶۷	۲٫۱	۱۴۴	۴٫۴

شکل ۶. توزیع فضایی مؤلفه حق به تصاحب در شهر بندرعباس

شکل ۷. توزیع فضایی مؤلفه حق به مشارکت در شهر بندرعباس

شکل ۸. توزیع فضایی مؤلفه حق به تفاوت در شهر بندرعباس

محاسبه ضریب کوپراس مؤلفه‌های توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر حق به شهر

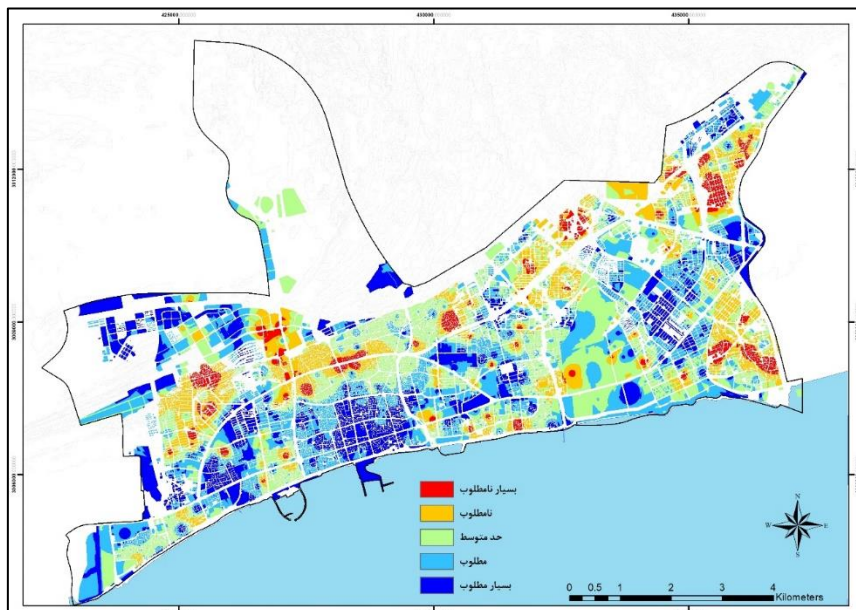
برای محاسبه ضریب کوپراس ابتدا از جمع معیارهای نرمال‌شده وزنی لایه‌های مثبت، مقدار Sz^+ و از جمع معیارهای نرمال‌شده وزنی لایه‌های منفی، مقدار Sz^- استخراج و در ادامه بر اساس رابطه زیر ضریب کوپراس مورد محاسبه قرار گرفت. نکته مهم در رابطه با یافته‌های تحقیق این است طبقه‌بندی برآمده از نتایج تحقیق (بسیار مطلوب، مطلوب، حد متوسط، نامطلوب و کاملاً نامطلوب)، بیانگر وضعیت توسعه شهری به صورت نسبی و مبتنی بر یک درک زمینه‌مند از واقعیت‌های فضای شهری بندرعباس است. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد حدود ۲۰ درصد از مساحت شهر بندرعباس در وضعیت بسیار نامطلوبی نسبت به مؤلفه‌های توسعه شهری مبتنی بر رویکرد حق به شهر قرار دارند. این مناطق از شهر، فضاهایی هستند که حق ساکنان به شهر به شدت انکار شده است و از تصاحب فضای شهر محروم هستند. در این رابطه نتایج نشان می‌دهد ۲۰٫۷ درصد از فضای شهر که عمدتاً معطوف به محلات ثروتمندنشین و بخش‌هایی از نواحی

مرکزی شهر و همچنین بخش‌هایی از مسکن مهر است، حق به شهر تجلی بیشتری دارد و فضای شهر بیشتر در راستای ساکنانش عمل می‌کند. همان‌طور که در توزیع فضایی مؤلفه‌های توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر رویکرد حق به شهر نشان می‌دهد، تصاحب فضا از طریق حق به حضور و دسترس‌پذیری ساکنان به فرصت‌ها و منابع شهر و همچنین توزیع عادلانه امکانات و خدمات نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه شهری دارد اما همان‌طور نتایج نشان می‌دهد، این تفاوت است که فضای شهری را معنا می‌بخشد و لذا فضا باید شرایطی را تأمین کند شهر در جهت تأمین نیاز همه گروه‌های شهر ایفای نقش کند. لازمه این ایفای نقش، جایگاه مرکزی ساکنان در تصمیم‌گیری در خصوص فضای شهر است که خودگردانی شیوه منحصربه‌فردی برای تحقق حق به شهر است.

$$Q_j = S_j^+ + \frac{S_{\min} \sum_j^n = 1 S_j^- x}{S_j^- \sum_j^n = 1 \frac{S_{\min}}{S_j^-}} = S_j^+ + \frac{\sum_j^n = 1 S_j^-}{S_j^- \sum_j^n = 1 \frac{1}{S_j^-}} + \dots \quad \text{رابطه (۱)}$$

جدول ۶. توزیع آماری وضعیت توسعه شهر بندرعباس مبتنی بر رویکرد حق به شهر

وضعیت	مساحت (هکتار)	درصد
بسیار نامطلوب	۱۴۴	۴,۴
نامطلوب	۴۹۹	۱۵,۴
حد متوسط	۹۵۸	۲۹,۵
مطلوب	۹۷۵	۳۰
بسیار مطلوب	۶۷۱	۲۰,۷

شکل ۹. محاسبه ضریب کوپراس برای تحلیل فضایی مؤلفه‌های توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر حق به شهر

بحث

داروی (۲۰۰۸) به نقل از لفور (۱۹۶۸) حق به شهر را شکل تکامل‌یافته‌ای از نظریه‌های شهری که توان شناسایی و حل مسائل پیچیده اجتماعی را دارند، معرفی می‌کند. این نظریه به دنبال تحولات اجتماعی-فضایی از طریق ایجاد تغییر و برنامه‌ریزی است. این چارچوب نظری گسترده و همه‌شمول در دهه‌های اخیر موضوعات زیادی از نابرابری در ابعاد مختلف، شهر سالم و شهر عدالت محور گرفته تا بسط این ایده در شهرهای دیجیتال و شبکه‌ها و فناوری‌های نوین را

شامل می‌شود. کاظمیان و معصومی فر (۱۳۹۸)، یغفوری و کاشفی دوست (۱۳۹۷)، خدایاری مطلق و دیگران (۱۳۹۶)، شارع پور (۱۳۹۵)، شارع پور و دیگران (۱۳۹۴)، جلالی (۱۳۹۴)، علاءالدینی و جمشیدی نسب (۱۳۹۴)، روکو دیگران (۲۰۱۹)، عمدتاً بررسی و نقد فضاهای شهری یا اسناد قوانین و طرح‌های شهری مفهوم حق به شهر استفاده کرده‌اند. پژوهشگرانی مانند رفیعیان و الوندی پور (۱۳۹۵)، حیدری و زارعی (۱۳۹۸)، و نتورینی و دیگران (۲۰۱۹) به مفهوم‌پردازی این مفهوم پرداخته‌اند و مقوله‌های اصلی برآمده از آن استخراج کرده‌اند. همچنین پژوهشگرانی مانند پورمحمدی، و دیگران (۱۳۹۸)، قلی پور و دیگران (۱۳۹۸)، احمدی و دیگران (۱۳۹۸)، زارع شاه‌آبادی و غلامی (۱۳۹۸)، بکر و همکاران (۲۰۱۹)، امبه جین جو (۲۰۱۷)، هیرن (۲۰۱۳)، کیتیچین و دیگران (۲۰۱۸)، اسکینر و ماسودا (۲۰۱۳)، رابطه حق به شهر با گروه‌های اجتماعی (زنان، کودکان، جوانان، سالمندان) و موضوعات و مسائل شهری مانند سکونتگاه‌های غیررسمی، بهداشت شهری و نابرابری سلامت، انرژی، شهر هوشمند، پرداخته‌اند که هر کدام حکایت از نادیده انگاشتن حقوق شهروندان در ابعاد موضوعی مختلف دارد. در این تحقیق پژوهشگران با پرداختن به موضوع توسعه شهری در کلیت آن، به عناصر سه‌گانه برنامه‌ریزی و تحولات اجتماعی-اقتصادی در فضای شهر تحت عنوان حق به تصاحب، حق به مشارکت و حق به تفاوت پرداخته‌اند و بر این عقیده هستند که رویکرد حق به شهر می‌تواند چارچوب مفهومی منسجمی در تبیین توسعه شهری در فضای شهری فراهم آورد.

نتیجه‌گیری

حق به شهر امکان خوانش مجدد مسائل شهری را در یک قالب فضایی و به‌طور خاص شهری ارائه می‌دهد که امکان تحول و توسعه عادلانه و دموکراتیک‌تری را برای ساکنان شهر متصور می‌شود و همان‌طور که برنر بیان می‌کند حق به شهر فراخوان ایجاد «شهرهایی برای مردم، نه برای سوداگری» است. در این تعریف توسعه شهری فراتر از امری کالبدی است و هم‌زمان دارای بعدی ذهنی و اجتماعی است؛ بنابراین نمی‌توان صرفاً با تکیه بر ساختمان‌ها و عناصر شهری به اهداف توسعه شهری از قبیل عدالت، دموکراسی و کیفیت زندگی دست یافت. از نظر حق به شهر، حق به تصاحب، حق به مشارکت و حق به تفاوت، سه‌گانه توسعه شهری را شکل می‌دهند و پرتو هدایت این سه اصل است که کیفیت شهری متفاوتی رقم می‌خورد. در عمل توسعه شهری بندرعباس مبتنی بر حق به شهر، در هشت مؤلفه عدالت اجتماعی-فضایی، حق به خلاقیت و ظرفیت دموکراتیک، حکمروایی، فضای شهری متنوع و سرزنده، دسترسی عادلانه به فرصت‌ها و منابع شهر، حق به شهروندی شهری، عدالت زیست‌محیطی و کارکرد اجتماعی املاک و اراضی شهر موردسنجش قرار گرفته است. نتایج بیانگر نادیده انگاشتن ساکنان و تضعیف حقوق آن‌ها در فضای شهر دارد و این کیفیت در نواحی شهر جلوه متفاوتی را نشان می‌دهد. پهنه‌بندی حاصل از تحلیل فضایی نشان می‌دهد ۲۰٫۷ درصد از فضای شهر که عمدتاً معطوف به محلات ثروتمندنشین و بخش‌هایی از نواحی مرکزی شهر و همچنین بخش‌هایی از توسعه‌های جدید است، حق به شهر تجلی بیشتری یافته است و در حدود ۱۹٫۸ درصد از فضاهای شهر نیز که عمدتاً منطبق بر سکونتگاه‌های غیررسمی و محله‌های فقیرنشین شهر است، این حق تضعیف و نادیده انگاشته شده است. همچنین حق به مشارکت و حق به تفاوت که به ترتیب ناظر بر بعد رویه‌ای و توجه به تمایزات اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی شهری است در مقایسه با حق به تصاحب که عمدتاً نمودی عینی و فیزیکی دارد، به مراتب وضعیت نامناسب‌تری دارد. از جنبه نظری حق به شهر این اتفاق نشأت گرفته فضا به‌عنوان امری اقتصادی و کالبدی است که در بازار مبادله می‌شود نه امری مصرفی که توسط شهروندان و در یک تعاملی اجتماعی با فضا شکل گرفته باشد.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- انصاری، ثمینه و پرتوی، پروین. (۱۳۹۷). تبیین زمینه‌ها و اصول پسا ساختارگرایی در برنامه‌ریزی شهری. معماری و شهرسازی / ایران، ۹ (۱۶)، ۲۱۶-۱۹۵. [Doi:10.30475/isau.2019.87942](https://doi.org/10.30475/isau.2019.87942)
- پیری، فاطمه؛ امانپور سعید و مشکینی، ابوالفضل (۱۴۰۱). تحلیل الگوی فضایی سرمایه‌گذاری مسکن از منظر اقتصاد سیاسی فضا مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۲ (۱)، ۳۴-۱۵. [Doi:10.30488/gps.2022.338820.3527](https://doi.org/10.30488/gps.2022.338820.3527)
- لطیف عقیلی، سید کامبیز؛ میرکتولی، جعفر و جانباز قبادی، غلامرضا. (۱۴۰۰). تحلیل شاخص‌های عدالت فضایی در ساختمان‌های بلندمرتبه گرگان. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۴۰)، ۱۳۲-۱۱۹. [Doi:10.30488/gps.2021.256295.3326](https://doi.org/10.30488/gps.2021.256295.3326)
- مک لاران، اندرو. (۱۳۹۰). *ایجاد فضای شهری-برنامه‌ریزی شهری و ساخت‌وساز املاک*، ترجمه گیتی اعتماد، چاپ اول، تهران: انتشارات معانی.
- منوچهری میان‌دوآب ایوب و رهنمایی محمدتقی. (۱۳۹۸). تحلیلی بر فرایند تولید فضای سرمایه‌داری دولتی در ایران مورد: شهر تهران. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*. ۲۳ (۱)، ۸۵-۱۱۶.
- مهندسان مشاور شارمند، (۱۳۸۷)، طرح راهبردی- ساختاری شهر بندرعباس، سازمان مسکن و شهرسازی استان هرمزگان.

References

- Aalbers, M. B., & Gibb, K. (2014). Housing and the right to the city: introduction to the special issue. *International Journal of Housing Policy*, 14(3), 207-213. [Doi:10.1080/14616718.2014.936179](https://doi.org/10.1080/14616718.2014.936179)
- Abukhater, A. B. E. D. (2009). Rethinking planning theory and practice: a glimmer of light for prospects of integrated planning to combat complex urban realities. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 42 (11), 64-79.
- Anderson, N. (2011). Social Infrastructure as a Means to Achieve the Right to the City. *Architecture Conference Proceedings and Presentations. Iowa State University, United States*.
- Ansari, S., & Partovi, P. (2019). The Roots and Principles of Post-structuralism in Urban Planning. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism(JIAU)*, 9(2), 195-216. [Doi:10.30475/isau.2019.87942](https://doi.org/10.30475/isau.2019.87942) [in Persian]
- Brown, A. M. B., & Kristiansen, A. (2008). *Urban Policies and the Right to the City: Rights, responsibilities and citizenship*. [Project Report], UN-Habitat. Paris.
- Buser, M. (2012). The production of space in metropolitan regions: A Lefebvrian analysis of

- governance and spatial change. *Planning Theory*, 11(3), 279–298. Doi:10.1177/1473095212439693
- Dierwechter, Y. (2017). *Urban Sustainability through smart growth: Intercurrence, planning, and geographies of regional development across Greater Seattle*. Edition 1, Publisher Springer. Doi:10.1007/978-3-319-54448-9
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of gender studies*, 14(3), 217-231. Doi:10.1080/09589230500264109
- Fincher, R., & Iveson, K. (2012). Justice and injustice in the city. *Geographical research*, 50(3), 231-241. Doi:10.1111/j.1745-5871.2011.00742.x
- He, S. (2015). Right to the city: A liberal-democratic perspective, 673-679. In Smelser, N. J., & Baltes, P. B. (Eds.). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, Elsevier: Oxford, UK. Doi:10.1016/B978-0-08-097086-8.74066-9
- Kuymulu, M. B. (2014). *Claiming the right to the city: Towards the production of space from below*. City University of New York, United States.
- Latif Aghili, S. K., Mirkatouli, J., & Janbaz Ghobadi, G. (2021). Analysis of spatial justice indicators in high-rise buildings in Gorgan. *Geographical Planning of Space*, 11(40), 119-132. Doi:10.30488/gps.2021.256295.3326
- Allen, R. L. (1999). The socio-spatial making and marking of 'us': Toward a critical postmodern spatial theory of difference and community. *Social identities*, 5(3), 249-277. Doi:10.1080/13504639951482
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Oxford, Blackwell
- MacLaran A. (2003). *Making space: property development and urban planning*. Translated by Giti Etamed, first edition, Tehran. Maani Publications. [in Persian]
- Manouchehri A, Rahnamaie M T. An analysis of the process of producing the state capitalist space in Iran, Case Study: Tehran City. *MJSP*, 23 (1), 85-116. [in Persian]
- Ochoa, J. J., Tan, Y., Qian, Q. K., Shen, L., & Moreno, E. L. (2018). Learning from best practices in sustainable urbanization. *Habitat international*, 78, 83-95. Doi:10.1016/j.habitatint.2018.05.013
- Piri, F., Amanpour, S., & Meshkini, A. (2022). Analysis of the Spatial Pattern of Housing Investment from the Perspective of the Political Economy of Space (Case Study: Ahvaz Metropolis). *Geographical Planning of Space*, 12(1), 15-34. doi: 10.30488/gps.2022.338820.3527
- Purcell, M. (2003). Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order. *International journal of urban and regional research*, 27(3), 564-590. Doi:10.1111/1468-2427.00467
- Priya, R., Singh, R., & Das, S. (2019). Health implications of diverse visions of urban spaces: bridging the Formal-Informal divide. *Frontiers in Public Health*, 7, 1-14. Doi:10.3389/fpubh.2019.00239
- Sadri, H. (2019). Architecture and Human Rights. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 3(2), 173–183. Doi:10.25034/ijcua.2018.47x14
- Sharmand Consulting Engineers. (2007). *Strategic-Structural Plan of Bandar Abbas City*. Hormozgan Province Housing and Urban Development Organization. [in Persian]
- Tayebi, A. (2014). *Communihood: Being a planning activist in the twenty-first century*. The University of Texas at Arlington, United States.
- Tighe, J. R., & Ganning, J. P. (2015). The divergent city: Unequal and uneven development in St. Louis. *Urban Geography*, 36(5), 654-673. Doi:10.1080/02723638.2015.1014673
- Vietor, A. (1974). Problems on urban development. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 45(3- 4), 331-341. Doi:10.1111/j.1467-8292.1974.tb00398.x